

Faglighed, mening og ambivalens i prekært akademisk arbejde

Anders Jakobsen

I de senere år har 'prekarisering' været diskuteret som begreb til at beskrive en stigende usikkerhed i arbejdet. Prekarisering er især blevet beskrevet i relation til lavt kvalificeret arbejde, men prekariseringstendenser omfatter i stigende grad også akademisk arbejde. I denne artikel præsenteres de første resultater fra en kvalitativ undersøgelse af akademikeres muligheder for at opleve og skabe mening i prekært arbejde med særligt fokus på, hvilken rolle forestillinger om faglighed spiller i den sammenhæng. I undersøgelsen viser deltagernes oplevelser af prekært akademisk arbejde sig at være både meget forskellige og ofte individuelt modsætningsfyldte. Samtidig viser deltagernes forskellige forestillinger om faglighed sig centrale for at forstå, hvordan disse meget forskellige måder prekære arbejdsforhold opleves og håndteres subjektivt.

Indledning

'Prekarisering' har de seneste år vundet udbredelse som begreb til at beskrive en udvikling på arbejdsmarkedet i retning af øget usikkerhed i ansættelsen og generel social udsathed (Andersen m.fl. 2017; Kalleberg 2009; Castel 2009) og i Danmark er udbredelsen af prekært arbejde også blevet undersøgt og dokumenteret (Scheuer 2011; Larsen 2011). Prekarisering er imidlertid primært blevet undersøgt på arbejdsmarkedsniveau, og formålet med denne artikel er at præsentere resultaterne fra en kvalitativ undersøgelse af prekarisering som subjektiv oplevelse. Formålet med artiklen er således, med det akademiske arbejde som eksempel, at supplere disse undersøgelser med en nuanceret, kvalitativ forståelse af de forskellige måder, prekarisering opleves subjektivt. Artiklens forskningsspørgsmål lyder således: *Hvordan oplever akademikere prekært arbejde som henholdsvis mulighed og begrænsning i forhold til at skabe og opleve me-*

ning i prekært arbejde, hvilke former antager denne mening, og hvilken rolle spiller forestillinger om faglighed i den sammenhæng? Først vil artiklen præsentere baggrunden for og omfanget af det prekære akademiske arbejde i Danmark, og mere specifikt hvordan artiklen forstår prekarisering i akademisk arbejde. Derefter præsenteres de primære teoretiske begreber til at forstå arbejdet som subjektivt fænomen, henholdsvis mening og ambivalens, så empiri og metode og til sidst resultater og konklusion. Guy Standings forståelse af 'prekariatet' danner således en ramme om artiklen, hvor inddragelsen af begreberne mening og ambivalens bruges til at udfolde prekarisering som subjektivt fænomen.

Baggrund og omfang

At fastslå omfanget af prekært arbejde i Danmark entydigt kompliceres både af for-

skellige forståelser af begrebet såvel som af forskellige opgørelsesmåder. Begrebet har sin oprindelse i fransk sociologi i 1980'erne og senere hos bl.a. Pierre Bourdieu og Ulrich Beck, men har især vundet udbredelse herhjemme efter Guy Standings popularisering af begrebet i en række udgivelser fra 2011 og frem, hvor han opregner syv dimensioner af prekarisering (Jacobsen og Petersen 2017; Fersch 2014; Standing 2011). Som følge af disse forskelle kan mange af de tilgængelige opgørelser kun bruges til at iagttage tendenserne indirekte med udgangspunkt i relaterede, men ikke identiske, definitioner, f.eks. udviklingen i antallet af deltidsansatte og midlertidigt ansatte. Steen Scheuer kommer f.eks. frem til, at der i Danmark er en let faldende tendens i antallet af tidsbegrænset ansatte (Scheuer 2011). Dette dækker dog tilsyneladende over relativt store forskelle på tværs af arbejdsmarkedet. Trine Larsen kommer til gengæld frem til, at der er et stigende antal 'outsidere' på det danske arbejdsmarked (Larsen 2011), og der er tegn på, at netop de højtuddannede, akademikere, har oplevet relativt stor vækst i midlertidige ansættelser (i form af vækst inden for undervisningssektoren og pga. relativt høje andele blandt de nyuddannede (Rasmussen m.fl. 2017; Ejlertsen 2016)). En sådan udvikling er da også i tråd med tendenser andre steder i Europa (Sander 2012; Castel 2009; Dörre m.fl. 2004; Fersch 2014; Rasmussen m.fl. 2016; Andersen m.fl. 2017). Da midlertidige ansættelser og prekarisering ikke er sammenfaldende begreber, kan man ikke fastslå prekarisering som en generel tendens. Men man kan dog rimeligvis tale om prekariseringstendenser, og især inden for visse områder, f.eks. inden for dele af det akademiske område i Danmark. Malthé S. Pedersen og Mads Ø. Ribe opgør således omfanget og sammensætningen af 'akademikerprekariatet' i Danmark, med udgangspunkt i Guy Stan-

dings definition, og kommer frem til, at der er relativt store forskelle på tværs af forskellige faggrupper (Pedersen og Ribe 2013). De konkluderer således, at 23% af hele gruppen af akademikere er prekære, og de noterer, at især tre grupper dominerer blandt de prekære: Humaniora, naturvidenskab og 'blød' samfundsvidenskab, hvorimod f.eks. økonomer, jurister, ingeniører og sundhedsvidenskabelige akademikere sjældnere arbejder prekært (Pedersen og Ribe 2013). Dertil noterer de, at der blandt de prekære akademikere både er ældre og yngre, og at prekarisering således ikke er et livsfasefænomen blandt akademikere (Pedersen og Ribe 2013). Det er denne sammensætning, der er taget som udgangspunkt for udvælgelsen af deltagerne i undersøgelsen.

Prekært akademisk arbejde

Med akademisk arbejde forstås i artiklen det arbejde, som akademikere har, og ikke arbejde med akademisk indhold. Det skyldes, at undersøgelsen dermed kommer til at omfatte også de akademikere, der enten arbejder helt uden for deres faglige område, eller som skifter mellem akademisk arbejde inden for deres faglighed og f.eks. administrativt eller ufaglært arbejde, og hvis ikke-akademiske arbejde derfor netop er en relevant del af en undersøgelse af konsekvenserne af prekarisering. I artiklen anvendes begreberne 'prekært' og 'prekarisering' systematisk frem for 'prekariat'. Dette henviser til, at artiklen, frem for at behandle spørgsmålet om dannelsen af et afgrænset prekariat, som præsenteret af Guy Standing (Standing 2011), i stedet søger at fastholde kontinuiteten mellem prekært og normalt arbejde, hvor prekarisering og fast arbejde i stigende grad udgør en horisont for de fastansatte akademikere, såvel som for de prekært ansatte akademikere, eller hvad Castel betegner som prekarisering i 'samfundets midte'

som en tilspidsning af eksisterende konflikter (Castel 2009). Frem for at afgrænse sig til et akademisk 'prekariat' i smal forstand omfatter deltagerne derfor bevidst akademikere, der er prekariseret i forskellige grader. De omfatter både rent prekære akademikere, akademikere, der kombinerer akademisk arbejde med deltidsarbejde uden for deres egentlige faglige område (f.eks. ufaglært arbejde), og akademikere, der aktuelt er i fast arbejde, men tidligere har været prekære, eller omvendt. Dermed indfanges både de, der alene har erfaring med prekært arbejde, og de, der har erfaring med at bevæge sig ind og ud af prekært arbejde, og de dilemmaer og afvejninger, der knytter sig til dette (se nedenfor).

Mening i prekært arbejde i et kritisk teoretisk perspektiv

Til at forstå de subjektive konsekvenser af prekært arbejde teoretisk anvender artiklen for det første et begreb om 'mening' i arbejdet, med særligt henblik på betydningen af forestillinger om faglighed for oplevelsen af mening i arbejdet. Guy Standing skitserer således, hvordan prekarisering ikke kun har økonomiske konsekvenser for den enkelte, men også konsekvenser for den enkeltes mulighed for at skabe identitet i arbejdet (Standing 2011). Ifølge Guy Standing er prekariatet kendetegnet ved fraværet af en arbejdsbaseret eller professionel identitet, da det prekariserede arbejdes fleksible og instrumentelle karakter afmonterer fællesskab, etiske principper, gensidig respekt og dertilhørende normer for opførsel med videre. Prekære ansættelser er således ifølge Guy Standing "*karriereløse jobs*" uden "*social hukommelse*", "*gensidighed*" og "*fraternitet*" (Standing 2011, 12, 23). Samtidig gør en del anden forskning opmærksom på netop vigtigheden af, at arbejdet for den enkelte opleves som mere end en kilde til indtægt,

hvis arbejdet skal opleves subjektivt vellykket. Derimod er det netop væsentligt, at arbejdet også opleves som en mulighed for at kunne realisere normative forestillinger om arbejdets nytte i sig selv og som en mulighed for at indgå i meningsfulde sociale fællesskaber (Sennett 2008; Hvid 2006; Nielsen, B. S. 2007; Nielsen, K. Aa. 1996; Ravn 2008; Hvid og Møller 1992; Olsén 2008). Mere specifikt, i forhold til dele af det akademiske arbejde, fremhæver professionsforskningen væsentligheden af normative forestillinger om samfundsmæssig nytte som en del af en professionel selvforståelse (Merton 1957; Rasmussen 2004; Lauersen 2004). Man må på den baggrund rimeligvis forvente, at en prekarisering af akademisk arbejde har potentielt vidtrækkende konsekvenser for mulighederne for at opleve og skabe mening i arbejdet. Guy Standing skitserer, men udfolder ikke, de ovennævnte konsekvenser af prekarisering af arbejdet. Men det er netop formålet med denne artikel, og til dette formål inddrages begreberne mening og ambivalens.

Artiklens brug af begrebet 'mening' sker i, hvad Annette Kamp betegner, et 'kritikperspektiv' på mening i arbejdet, nemlig med udgangspunkt i den kritiske teori, hvori arbejdet har en central plads (Kamp 2011, 16; Nielsen, H.K. 2015; Angella 2016). Det betyder for det første, at arbejdet forstås som værende et centralt menneskeligt udtryk med en dobbelt karakter. På den ene side er arbejdet kilde til mening som 'levende arbejde' (Negt 1985), men på den anden side kan arbejdet opleves som blottet for mening og føre til oplevelser af fremmedgørelse og til instrumentalisering af (løn-)arbejdet (Kamp 2011; Olsén 2008). Mening i arbejdet ses således i artiklen som en oplevelse af helhed, en relation til produktet af arbejdet og som en oplevelse af en overordnet samfundsmæssig nytte (Kamp 2011). For det andet betyder det, at arbejdet

forstås i et konfliktperspektiv, hvor denne mening hele tiden trues af fremmedgørelse. Derfor må denne mening vedvarende genskabes nedefra af den enkelte. Og den må vel at mærke ofte skabes i konflikt med ledelsens opfattelse af meningen med arbejdet og dennes udtryk i form af arbejdsorganisering og ledelsesteknikker (Kamp 2011). Faglighed forventes at spille en central rolle i den sammenhæng, da mening, i form af faglig mening, forventes at være central (også) for akademikere, som mening der udspringer fra arbejdet selv (Olsén 2008). Samtidig afsøges mening, knyttet til andre dimensioner af arbejdet da også, f.eks. i form af mening, knyttet til sociale relationer til kolleger, eller knyttet til oplevelsen af, at arbejdet gør nytte på et samfundsmæssigt niveau (jf. *meaning in vs. at work*, Kamp 2011; Nielsen, B. S. 2007; Olsén 2008). På den måde gøres mening og faglighed til genstand for en empirisk undersøgelse som et spørgsmål om, hvilke forestillinger deltagerne har, og hvilke konsekvenser det har for deltageres mulighed for at skabe mening i arbejdet, frem for en teoretisk bestemmelse af mening (i modsætning til hvad f.eks. Ib Ravn gør) (Ravn 2008; Kamp 2011). For det tredje betyder artiklens kritisk teoretiske udgangspunkt, at mening i arbejdet forstås som et kritisk potentiale som 'immanent kritik' (Nielsen, H.K. 2015; Antonio 1981). Dette potentiale kommer oplagt til udtryk i situationer, hvor de prækære ansættelsesforhold bliver en barriere i forhold til at opleve mening i arbejdet. Subjektive oplevelser af mening kan dermed forstås som immanent kritiske ansatser, da de på den måde synliggør konflikter i arbejdet og kan være et udgangspunkt for udvikling af arbejdet (jf. Kamp 2011). Den empiriske undersøgelse af mening bliver med denne kritikforståelse ikke blot en beskrivelse af deltageres holdninger, men også en afsøgning af immanente potentia-

ler i de modsætningsfyldte og ambivalente oplevelser af det konkrete arbejde. Disse afsøges i form af i arbejdet indlejrede fordringer om et andet og bedre arbejde, som da kan tjene både til kritik af det eksisterende arbejde og som udgangspunkt for udvikling af arbejdet (Kamp 2011; Nielsen, H.K. 2015).

Ambivalens i modsætningsfyldt arbejde

Det andet centrale teoretiske begreb artiklen anvender er 'ambivalens'. Artiklen tager her udgangspunkt i Regina Becker-Schmidt og hendes kritisk-teoretiske tilgang og fokus på arbejdet som grundlæggende ambivalent og splittet mellem identifikation og instrumentalisering. Den gør det nemlig muligt at analysere oplevelserne af det prækære arbejde som på én gang følelsesmæssigt modsigelsesfyldte og dynamiske og som immanente udviklingspotentialer som beskrevet ovenfor (Umrath 2010; Becker-Schmidt 1982; Antonio 1981). Becker-Schmidt viser således, illustreret ved et studie af akkordlønnede kvindelige industriarbejdere, at lønarbejdet ikke blot er en kilde til indkomst (instrumentel orientering), men også en kilde til social og personlig bekræftelse (identifikation). Arbejdet opleves således grundlæggende ambivalent, hvilket forstås som et subjektivt gennemslag af de uløste konflikter i (løn-)arbejdet på samfundsmæssigt niveau. Når disse ambivalente erfaringer dernæst resulterer i tilsyneladende modsætningsfyldte udsagn om arbejdet i forskningsinterviews, der på den ene side udtrykker frustrationer og ligegyldighed og på den anden side oplevelse af stolthed og bekræftelse, er Becker-Schmidts pointe, at dette netop ikke bør beklages som inkonsistenser i materialet eller i deltageres fremstillinger. Det bør i stedet netop forstås som subjektivt nødven-

dige reaktioner på disse uløste konflikter i lønarbejdet. Frem for metodisk at udviske disse modsatrettede erfaringer gennem dikotomiske begrebslige ensidighed i analyse og konklusioner (f.eks. ved at opdele deltagerne efter henholdsvis identifikation vs. instrumentelt-indifferent orientering) bør disse modsatrettede subjektive erfaringer i stedet inkluderes i deres sammensathed af på den ene side fremmedgørelse og udnyttelse og på den anden side identifikation og emancipation (Becker-Schmidt 1982). Samtidigt betoner Becker-Schmidt, at disse ambivalenser ikke teoretisk bør reduceres til blotte 'subjektive korrelater' til de samfundsmæssige konflikter (Becker-Schmidt 1982). Den enkelte er således, for at kunne udføre arbejdet, nødt til at håndtere disse konflikter og de deraf følgende ambivalente oplevelser, og er altså henvist til en subjektiv håndtering i form af et vedvarende identitetsarbejde. Dermed får ambivalenserne og håndteringerne af dem nødvendigvis en dynamisk karakter, der peger ud over de vilkår, der er deres årsag, og som udgør et kritisk handlingspotentiale i form af håbet om et andet og bedre arbejde (Becker-Schmidt 1982). Konkret tilbyder Regina Becker-Schmidt således en udfoldelse af de subjektive konsekvenser af det prekære arbejde, som Guy Standing skitserer (Standing 2011).

Og frem for skarpt at skelne mellem 'frivilligt' og 'ufrivilligt' prekære, eller Standings 'grinners' og 'groaners' (se nedenfor) (Standing 2011, 59) i analysen, er formålet med inddragelsen af Becker-Schmidt at indfange nuancerne i de forskellige deltageres oplevelser, både af mulighederne for mening i det prekære arbejde, men også i form af forskellige ansatser til udviklingen af et andet og bedre arbejde.

Empiri

Artiklens analyser tager udgangspunkt i 10 interviews, foretaget i løbet af 2016 og 2017. Deltagerne er udvalgt således, at der er deltagere fra alle hovedgrupperne blandt de prekære akademikere i Danmark, som opgjort af Malthe S. Pedersen og Mads Ø. Ribe (Pedersen og Ribe 2013). Deltagerne omfatter således både kvinder og mænd, yngre og ældre (fra omkring tredivet til tres) og forskellige akademiske fagligheder (der er deltagere fra både det humanistiske, det naturvidenskabelige og det 'bløde' samfundsvidenskabelige hovedområde). Der er deltagere, der er hhv. arbejdssøgende, deltidsansatte, midlertidigt ansatte, eller tidligere har været det, men i mellemtiden er kommet i fast arbejde, og der er deltagere, der henholdsvis arbejder inden for, på kan-

Tabel 1: Sammensætning af deltagergruppen

Gruppen indeholder ti personer og er sammensat som følger:

Køn: (Mænd: 4, Kvinder: 6)

Alder: (Ca. 40 år eller over: 4, (Under 40 år: 6)

Akademisk hovedområde: (Humaniora: 5, Samfundsvidenskab: 2 og Naturvidenskab: 3)

Aktuel primær ansættelse: (Selvstændig/freelance: 1, Midlertidig deltid: 2, Midlertidig fuld tid: 3, Fast fuld tid, tidligere prekære: 2 og Arbejdssøgende: 2)

Aktuelt arbejde i forhold til egen oplevede faglighed: (Inden for egen faglighed: 3, På kanten af egen faglighed: 4 og Udenfor egen faglighed: 3)

Overordnet grad af frivillighed: (Overvejende 'grinners': 2, Overvejende 'groaners': 2, Mellemløbere: 6)

ten af eller uden for, hvad de opfatter som deres egentlige (akademiske) faglige område, eller begge dele på en gang (f.eks. kombinerer en midlertidig ansættelse med ufaglært arbejde). Dette rækker fra arbejde på universiteter, eller på anden vis arbejde, som er direkte i forlængelse af deres eget selvforståede arbejdsområde, til forskellige former for administrativt arbejde under inddragelse af generalistkompetencer, til manuelt, ufaglært arbejde. En række af deltagerne har erfaringer fra flere arbejdssituationer, både fast og midlertidigt og inden for, såvel som udenfor, deres selvforståede faglige område. I forhold til deres egen opfattelse af graden af frivillighed er der både deltagere, der præsenterer sig som både mere henholdsvis mindre frivilligt prekære (jf. Guy Standings 'grinners' og 'groaners'). Altså både deltagere, der hovedsagligt fremhæver de positive sider ved deres arbejdssituation (f.eks. en selvforståelse som 'selvstændig'), og deltagere der hovedsagligt fremhæver de negative sider som en høj pris for at kunne arbejde inden for deres eget fagområde ('løstansatte') (se fig. 1). Men især, og det er pointen med at anvende Regina Becker-Schmidts begreb om ambivalens, befinder flertallet af deltagerne sig et sted *imellem* disse kategorier. Med udgangspunkt i Regina Becker-Schmidt er analysens formål således i mindre grad at kategorisere deltagerne (hvilket også bliver svært, da en del af kategorierne jo er genstand for konstante subjektive ambivalenser og forhandlinger), som det er at udforske den ambivalens, der gennemsyrrer alle interviewene, mellem blandinger af frivillighed og ufrivillighed, mellem at arbejde inden for sit eget faglige område eller ikke, eller mellem at være 'grinner' eller 'groaner'.

Deltagergruppen er sammensat på denne måde for at inkludere de dominerende hovedområder blandt de prekære akademikere, som opgjort af Malthe S. Pedersen og

Mads Ø (Pedersen og Ribe 2013). Dette er gjort for at undgå ensidighed i materialet, men også for at indfange forskelle i forestillinger om faglighed, forskellige livsfaser og familiesituationer, forskellige oplevelser i forskellige faser af fastansættelse og midlertidighed i de prekære forløb, oplevelser af at arbejde inden eller uden for egen akademiske faglighed og endelig forskellige grundlæggende indstillinger til prekært arbejde i form af forskellige grader af subjektivt oplevet frivillighed og ufrivillighed. Dette giver naturligvis ikke grundlag for at konkludere systematisk i forhold til forskellige gruppers oplevelse af muligheden for at opleve og skabe mening i prekært akademisk arbejde og betydningen af forskellige forestillinger om faglighed i den sammenhæng, men det giver en mere nuanceret forståelse af kompleksiteten i de forskellige måder, prekæring opleves subjektivt, og de forskellige roller som forskellige forestillinger om faglighed kan spille i den sammenhæng. Hovedparten af deltagerne er rekrutteret gennem netværk og ved hjælp af 'snowballing'.

Metode

Konkret er interviewene foretaget med inspiration fra Jürgen Habermas' metode 'rationel rekonstruktion' og den dermed forbundne maieutiske interviewtilgang (hvor maieutik kan oversættes til *jordemoderkunst*). Jürgen Habermas har udviklet den rationelle rekonstruktion i forbindelse med hans demokratiteori, og han sigter på metodisk at kombinere subjektive og samfundsmæssigt historiske analyseniveauer med en empirisk tilgang til immanente normative potentialer, indlejret i social praksis. Metoden trækker således på Lawrence Kohlbergs interviewmetode, baseret på vignetter ('moral judgment interview') (Kohlberg 1994). Grundlæggende gør vignetter det muligt at konkretisere og dermed

undersøge holdninger og forestillinger, som i udgangspunktet er komplekse og abstrakte, i det her tilfælde forestillinger om (akademisk) faglighed (Monrad og Ejrnæs 2012a). Vignetterne består i små personaliserede historier, der præsenterer dilemmaer i relation til ansættelsesvilkår og mening i arbejdet, og som derefter danner baggrund for resten af interviewet (for en gennemgang af metoden hos Lawrence Kohlberg, se Garz 2000; 2009; Kohlberg 1994). Vignetmetoden består hos Lawrence Kohlberg i

"(...) extensively probed open-ended individual interviews about hypothetical conflict situations which posed genuine dilemmas to educated adults" (Kohlberg 1994, 84).

Disse følges op med 'maieutiske' spørgsmål, rettet mod at "...*elicit justifications, elaborations and clarifications of the subjects moral judgements*" (Kohlberg 1994, 84; Kohlberg cit. i Garz 2009, 57; Garz 2000). Hvert interview indledes med et spørgsmål til deres uddannelses- og karrierevej indtil i dag, med opfølgende og uddybende spørgsmål. Dette tjener til at placere deltagerne i de kategorier, som blev nævnt i tabel 1, men også som en indledende afsøgning af deltagerens oplevelse af prekarisering. I interviewets anden del læser intervieweren tre forskellige vignetter op, der hver især efterfølges af en samtale. Vignetterne er konstruerede, så de udgør tre forskellige valg i forbindelse med dilemmaer mellem

hensynet til på den ene side faglighed, og på den anden side sikkerhed i ansættelse og indkomst. Den første vignette præsenterer en akademiker, der vælger at forblive inden for sin akademiske faglighed på bekostning af sikkerhed i ansættelse og indkomst. Den anden vignette præsenterer en hovedperson, der skifter sin faglighed ud med én, der efterspørges. Den tredje og sidste vignette præsenterer en person, der er konfronteret med at vælge mellem sin selvforståede faglighed eller mere sikkert arbejde, efter at have levet prekært det meste af arbejdslivet (se fig. 2 som eksempel på en anvendt vignette).

Alle tre vignetter er konstrueret realistisk med henblik på at illustrere typiske dilemmaer i relation til prekarisering. Derudover er de på formuleret 'løst' for at sikre et vist rum for fortolkning og meningstilskrivning for deltagerne. Endelig er de kombineret 'horisontalt' (parallelle historier med nuanceforskelle) og dermed rettet mod at afsøge nuancer i den enkelte deltagers oplevelse af relationen mellem prekarisering og muligheden for at skabe og opleve faglig mening i arbejdet (Ejrnæs og Monrad 2012; Monrad og Ejrnæs 2012a).

I samtalen efter hver af vignetterne tilstræbes, hvad Jürgen Habermas betegner som en 'maieutisk' tilgang til samtalen. Den maieutiske metode består således i en rekonstruktiv analyse af "...*maieutisk (d.v.s gennem egnede spørgsmål ved hjælp af systematisk ordnede eksempler) konstateret regelbevidsthed hos kompetente sprogbrugere*" (Habermas

Tabel 2: Den første vignette af tre anvendt i interviewene

"Maja er 39 år. Hun er uddannet inden for humaniora, og er blevet færdig for en del år siden. Maja har aldrig haft en ansættelse mere end to år ad gangen, og har lange perioder med arbejdsløshed. De stillinger, hun har haft, har typisk været inden for tilstødende fagområder, og indeholdt en del HK arbejde. Maja har netop opsagt sit faste job efter to år, fordi det i det lange løb fremstod meningsløst, og er nu arbejdsløs. Hun er lige nu i et praktikforløb inden for formidling af hendes faglighed. Det kunne hun godt tænke sig at arbejde med, men regner ikke med at praktikken fører til job. I sin fritid bruger hun en del tid på ulønnet arbejde inden for sit eget faglige område."

1976, 191, egen oversættelse), hvilket netop også er pointen ved vignetterne (Garz 2000; Eriksen og Weigaard 2003, 94). Den maieutiske tilgang handler således om at gøre 'implicit' viden 'eksplicit', gennem at

"(...) udvælge passende eksempler og modeksempler, gennem kontrast- og ligheds relationer, gennem oversættelser, parafraser o.s.v." (Habermas 1976, 188ff, egen oversættelse).

Hvilket i dette tilfælde handler om forskellige forestillinger om mening og faglighed, og deri indlejrede håb om et andet arbejde (Pedersen 2007). Den efterfølgende samtale retter sig mod at afdække, hvilke former denne mening tager samt den subjektive oplevelse af afvejningen af hensynene til på den ene side faglig mening og identitet, og på den anden side hensyn til sikkerhed i ansættelse og indkomst. Selve analysen er kritisk hermeneutisk, da den rationelle rekonstruktion og hermeneutikken grundlæggende er parallelle tilgange (Pedersen 2007; Garz 2000; 2009; Habermas 1976; Eriksen og Weigaard 2003). Efter interviewene blev de lyttet igennem. Der blev skrevet referater af visse dele, og andre blev udskrevet ordret. Derefter tematiserede jeg de dele af interviewene, der omhandlede oplevelsen af prekære ansættelsesvilkår og ambivalens i relation til håndteringen af dilemmaer mellem hensynet til på den ene side forestillinger om faglighed, og på den anden side til sikkerhed i ansættelse og indkomst. Det viste sig, at deltagerne oplever hovedsagligt adskilte sig i tre dimensioner, som præsenteres under resultaterne. Eftersom vignetterne og deres tematisering af faglighed er konstrueret på forhånd, kan interviewene med det foreliggende design sige noget om, hvorvidt faglig mening er mere eller mindre væsentligt for deltagerne (Monrad og Ejrnæs 2012a). Og fordi alle

deltagerne er prekære i forskellige grader, og fordi alt (løn-)arbejde i udgangspunktet kan antages at være ambivalent, bliver spørgsmålet ikke, hvorvidt prekært arbejde opleves som mere eller mindre ambivalent end arbejde på normale vilkår. I stedet er formålet med artiklen at belyse, hvilke særlige former for ambivalente erfaringer akademikere oplever i relation til arbejdets prekære karakter, og hvilken rolle forskellige forestillinger om faglighed spiller i den sammenhæng. I den sammenhæng er vignette-tilgangens styrke, at den skaber en fælles kontekst på tværs af de forskellige interviews, og samtidig giver den læseren et bedre grundlag for at bedømme analysen (Monrad og Ejrnæs 2012b).

Resultater

Overordnet viser interviewene klare forskelle i, hvordan deltagerne oplever og håndterer prekært arbejde. Nogle deltagere ser således prekært arbejde overvejende som en mulighed for at skabe et meningsfuldt arbejdsliv, og andre ser dem overvejende som en begrænsning i forhold til dette. Disse forskelle hænger i høj grad sammen med, hvilke forestillinger om faglighed deltagerne hver især har. Blandt de 10 der deltog, er der således i den ene ende af skalaen deltagere med relativt klare oplevelser af prekært arbejde som en mulighed for at realisere faglige ambitioner. For dem gør deres prekære arbejdsformer det muligt at arbejde med deres faglighed, eller med en faglig uafhængighed, på en måde eller i en grad, som en fast stilling inden for deres felt ikke tilbyder, og samtidigt uden at de oplever selve ansættelsesvilkårene som nogen urimelig belastning. I den anden ende af skalaen er der deltagere, der omvendt har accepteret arbejde, der ikke giver mening i hverken faglig eller social forstand, men til gengæld arbejder med deres faglige

interesser ved siden af, ulønnet, og som oplever arbejdet som en belastning, det handler om at minimere. Men flertallet af deltagerne ligger vel at mærke mellem disse yderpoler og er henvist til en løbende afvejning mellem hensynet til at have arbejde, der opleves meningsfuldt, og hensynet til sikkerhed i ansættelse og indkomst. Det implicerer en mere eller mindre konstant dobbelt afvejning, dels om hvorvidt denne eller hin midlertidige ansættelse er fagligt meningsfuld nok eller lever op til ens forestillinger om faglighed, og dels hvordan det igen vejes i forhold til hensynet til sikkerhed i ansættelse og indkomst. For mange af deltagerne fremstår disse fortsatte afvejn timer både nedslidende og demoraliserende. De påpeger, at problemet ikke blot er, at arbejdet indeholder sådanne kompromiser (for det gør alt lønarbejde, forstås), men at nedslidningen skyldes, at disse afvejn timer og identitetsarbejde bliver en permanent tilstand. En deltager beskriver, hvordan denne uklare status som løst tilknyttet bliver nedslidende med årene:

"Men der er også bare nogle ting, der hele tiden sidder og gør det lidt negativ også... [...]... hvor man godt kan mærke, at jo flere år du har været i det... [...]... Så bliver man også brugt af det... [...]... Vi får jo f.eks. heller ikke pension... [...]... så et eller andet sted kan man ikke rigtigt lægge det fra sig" (Kvinde, naturvidenskabelig, 40'erne, aktuelt løst-ansat)

Disse konstante afvejn timer af meget forskelligartede hensyn indfanges netop med Regina Becker-Schmidts begreb om ambivalens, mellem på den ene side identifikation (eller blot arrangeren sig med vilkårene) med arbejdet, men også samtidig i form af fremmedgørelse og konflikt. Pointen er, at disse ambivalenser i høj grad er bestemt af de forestillinger om faglighed i arbejdet, der

ikke indfris, og i analysen præsenteres tre forskellige dimensioner, hvori deltagerne adskiller sig. Disse tre dimensioner har jeg betegnet som henholdsvis 'opfattelsen af arbejdets formål', 'indhold' og 'foranderlighed'. Den første dimension omhandler således deltagerens forståelse af arbejdets formål. Nogle deltagere refererer her til kriterier om samfundsmæssig nytte, andre til faginterne kvalitetskriterier og nogle til personlig udfoldelse. Den anden dimension omhandler forståelsen af arbejdets indhold, hvor nogle deltagere refererer til en specifik forståelse af deres faglighed, f.eks. det at arbejde med en specifik genstand, og andre til en bredere forståelse, det at besidde og anvende 'generalistkompetencer'. Den tredje dimension omhandler forståelsen af arbejdets foranderlighed. Nogle deltagere refererede her til en udviklingsorienteret forståelse af arbejdets foranderlighed, og andre til en kontinuitetsorienteret forståelse. Nogle af deltagerne forstår således det prekære arbejdes konstante forandringer som en mulighed for at opleve og skabe mening i arbejdet, hvor andre deltagere ser de permanente forandringer som en barriere, der konstant udfordrer deres forståelse af deres faglighed.

Arbejdets formål og mening i arbejdet

For det første adskiller deltagerne i interviewmaterialet sig efter, hvorvidt deres forestillinger om faglighed refererer til enten samfundsmæssige formål, faginterne kvalitetskriterier eller personlig udfoldelse. De tre forskellige forståelser eller referencerammer har betydning for, hvordan deltagerne hver især oplever det prekære arbejde. De tre referencerammer optræder både alene og i kombinationer, herunder kompensatorisk for hinanden, og afstedkommer forskellige typer og grader af ambivalens i arbejdet. Den første referenceramme er samfundsmæssig nytte. De deltagere

der bruger denne reference oplever ambivalens i arbejdet, når deres arbejde strider mod, hvad de mener er samfundsmæssigt nyttigt. En af deltagerne der arbejder i en offentlig forvaltning præsenterer således, hvordan den samfundsmæssige nytte af det arbejde, han udfører, er væsentlig for hans oplevelse af mening i arbejdet:

"Og det giver mening i sig selv at være et tandhjul i et maskineri, når systemet overordnet set er produktivt eller giver mening... [...] Men nogle gange så glipper meningen når...[...] ... der sker en konflikt mellem systemets logik og den faglige logik"...[...] ... "og så bliver det mindre meningsfuldt, og det kan jeg virkelig mærke, at så falder engagementet i arbejdet".

Og senere tilføjer han:

"Jeg synes hele tiden, man skal sætte sin faglighed i relation til, hvad der giver nytte, og ikke i relation til hvad der interesserer mig, fordi så er det jo bare forfængelighed... [...]... En fagetik skal bindes op på samfundet, synes jeg. Det skal give en samfundsmæssig nytte." (Mand, samfundsvidenskabelig, 30'erne, aktuelt fastansat)

Denne orientering mod samfundsmæssig nytte minder også om en professionsetik der retter sig mod 'helping', som i Mertons definition af den professionelle 'ethos' (Nielsen, B.S. 2007; Rasmussen 2004). Og selvom denne deltager netop er samfundsvidenskabeligt uddannet, optræder denne referenceramme også hos deltagere fra andre faglige hovedområder. En anden humanistisk uddannet deltager beskriver således, hvordan han har svært ved at forlige sig med et kulturliv, der ikke reelt er orienteret mod at 'gøre verden bedre':

"[...] og hvor jeg tænker, at hvis kultur er det

her, så er kultur ikke noget, der gør verden bedre, så er kultur noget, der lader, som om det gør verden bedre, men i virkeligheden ikke gør verden en skid bedre. Og det er på en eller anden måde også mit udgangspunkt, det er at ville forandre noget." (Mand, humanist, 30'erne, aktuelt arbejdsløs)

Denne deltager endte med at forlade en stilling, fordi arbejdet ikke levede op til hans forestillinger om faglighed.

Den anden referenceramme er fag-interne kvalitetskriterier. De deltagere der bruger denne reference oplever ambivalens i arbejdet, når deres arbejde strider mod deres faglige kvalitetskriterier. En deltager udtrykker det således:

"Jeg synes den faglige udfordring så bliver, hvordan får man både råderum og ressourcer til at også at sikre den faglige kvalitet af det, fordi der oplever man jo tit, når man er i praksis, at tiden er knap, resultaterne skal helst ligge der, før man går i gang, og der... [...] Kan også være en tendens til, at der... [...] Også er et ønske om, hvordan konklusionen skal ende." (Kvinde, Humanist, i 50'erne, aktuelt arbejdsløs).

Denne deltager oplever altså en konflikt mellem hendes forestillinger om faglighed, hvor hun som prækært ansat finder det svært at etablere et fagligt råderum, hvor arbejdet også kan leve op til hendes egne forestillinger om faglig og akademisk kvalitet.

Men for andre deltagere, hvor disse kvalitetskriterier tager form af en mere afgrænset 'værktøjsforståelse', gør denne referenceramme det omvendt muligt at skabe et afskærmet fagligt rum og dermed at omsætte og opleve faglig kvalitet i mange forskelligartede kontekster. En selvstændigt arbejdende humanist beskriver sin faglighed på denne måde:

"[...] [Faglighed] refererer for mig... [...] til den praktiske side af [faget], de værktøjer og den værktøjskasse, som jeg synes [faget] tilbyder... [...] og som jeg tænker, det her synes jeg næsten er for godt til, at andre ikke skal opleve, hvor godt det kan være til at nå de mål, man gerne vil [...] ...det er ikke den [faglige] kritik, altså den akademiske del af det... [...] og der tror jeg, [faget] er lidt atypisk fra andre fag..." (Kvinde, Humanist, i 30'erne, aktuelt selvstændig).

For denne deltager er den smallere referenceramme en del af en relativt vellykket arbejdssituation som selvstændig, hvor hun kan omsætte sin faglighed i mange kontekster, over for forskelligartede aftagere, uden at opleve ambivalens i forhold til arbejdets (aftagernes) formål. Ambivalens og konflikter imellem forestilling om faglighed knytter sig antageligvis ikke alene til det prekære arbejde.

Den tredje og sidste referenceramme, jeg har identificeret i materialet, er personlig udfoldelse. De deltagere der bruger denne reference oplever ambivalens i arbejdet, når deres arbejde strider mod en forestilling om faglighed, der indebærer personlig udfoldelse f.eks. som skabende kunstner. En af deltagerne beskriver således, hvordan han tidligere har undladt at forlænge en midlertidig ansættelse, på trods af at den dog havde elementer af hans akademiske faglighed, fordi den var uforenelig med hans ambition om litterær produktion. Han beskriver sin egen faglighed sådan:

"Det handlede jo om poesi, ikke sandt? [...] Det skulle fandeme give mening. Det er jo det, du læser om på humaniora... Det handler jo alt sammen om de store eksistentielle spørgsmål. Og når du så kommer ud og skal ligesom prøve at... Så er det fandeme ikke nemt at finde det, der er jo ikke noget, der kan leve op til den, eller det er der sgu egent-

lig nok, men jeg har ikke fundet det, den der kærlighed omkring det, eller hvad skal man kalde det" (Mand, Humanist, i 30'erne, aktuelt deltidsansat ufaglært).

Man genkender her et forhold til arbejdet, som svarer til, hvad Henrik L. Lund betegner 'subjektiv grænseløshed': Arbejdet og livet flyder helt sammen (Lund 2007). Efter et omskifteligt forløb med forskellige utilfredsstillende midlertidige ansættelser har denne deltager nu valgt at arbejde ufaglært på deltid for at skrive i den anden halvdel af tiden. Deltidsansættelsen er alene af hensyn til indtægten, og han beskriver dette arbejde i relativt instrumentelle termer:

"[...] det er virkeligt kun for pengene, og selvom jeg så laver noget, jeg synes er spændende i den anden uge, så bliver det en lang uge, hvor jeg laver noget, der ikke rigtigt har noget med noget at gøre, der egentlig interesserer mig." (Mand, Humanist, i 30'erne, aktuelt deltidsansat ufaglært).

Denne deltager har helt opgivet at opleve mening 'in work', og endda 'at work'. Med en omskrivning kan man sige, at han i stedet opsøger mening 'outside work', og som konsekvens har et helt instrumentelt forhold til arbejdet, såvel som til de sociale relationer der knytter sig til arbejdet.

De tre forskellige forståelser eller referencerammer har således betydning for, hvordan deltagerne hver især oplever det prekære arbejde som en mulighed eller en begrænsning i forhold til at skabe og opleve mening i arbejdet. En samfundsmæssig forståelse kan således både være en kilde til ambivalens i de tilfælde, hvor der er konflikter mellem faglighed og arbejdet, men det kan også fungere kompensatorisk. En smallere, værktøjslignende forståelse kan på den anden side skabe et afskærmet fagligt rum, hvor faglighed kan omsættes i forskel-

ligartede kontekster, og derfor kan danne grundlag for en relativt vellykket arbejds-situation som selvstændig. Denne deltager fremstår således som en af de klareste 'grin-ners' blandt de deltagende i interviewene, hvor prekære arbejdsformer fremstår som netop en mulighed for at skabe og opleve mening i arbejdet, der ikke ville være mulig i en normal fuldtidsansættelse. Endelig fører referencerammen personlig udfoldelse i det sidstnævnte tilfælde til en klar opgivel-se af at skabe og opleve mening i arbejdet. Denne henvises i stedet til deltidsskriveriet uden for arbejdet med et håb om, at et litte-rært gennembrud senere eventuelt forener disse formål.

Arbejdets indhold og mening i arbejdet

For det andet adskiller deltagerne i interviewmaterialet sig ved, om deres opfattelse af arbejdets indhold refererer til enten en specifik forståelse af deres faglighed, f.eks. det at arbejde med en specifik genstand, eller til en bred forståelse, som 'generalist-kompetencer'. Igen har disse referenceram-mer betydning for, hvordan deltagerne op-lever det prekære arbejde som en mulighed eller en begrænsning i forhold til at skabe og opleve mening i arbejdet, og igen kan de optræde alene eller kompensatorisk og afstedkomme forskellige oplevelser af am-bivalens i arbejdet.

De deltagere, der bruger en specifik for-ståelse som referenceramme, oplever ambi-valens i arbejdet, når deres arbejde ligger på kanten af, hvad de opfatter som deres egen faglighed. De er derfor henvist til en fortsat afvejning af hensynene til på den ene side forestilling om faglighed, og på den anden side hensynet til sikkerhed i ansættelse og indkomst:

"[Jeg] var fagligt ikke særligt glad for det... For selvom det var spændende at arbejde

med de her mennesker... Så var det ikke fag-ligt specielt tilfredsstillende for mig og havde ikke så meget at gøre med min faglige identi-tet, synes jeg, så jeg sagde jobbet op..."

(Mand, humanist, 30'erne, aktuelt ar-bejdsløs)

Denne deltager har haft et forløb med en række midlertidige ansættelser og har igen-nem forløbet været nødt til at arbejde på kanten af, hvad han opfatter som sin egen faglighed, blot for at kunne hoppe fra den ene prekære ansættelse til den næste. Pre-kære arbejdsforhold har for ham været år-sag til et relativt opslidende og demoraliserende forløb. Han har således flere gange måttet "[...] sænke [sine] ambitioner [...]" og har haft en oplevelse af konstant at bevæge sig på grænsen af, hvad han kan identificere sig med fagligt. Denne manglende mening 'in work' har han så været henvist til at for-søge at kompensere gennem godt kollega-skab (mening 'at work'), men uden det har været tilfredsstillende. For denne deltager har hans forestillinger om faglighed altså i høj grad udgjort en barriere for at opleve og skabe mening i arbejdet.

Samtidigt kan en specifik forståelse af faglighedens indhold føre til, at man bliver fastholdt længere i prekære arbejdsforhold, end godt er. En naturvidenskabeligt uddan-net deltager forklarer således, at:

"[...] Fagligheden. Altså glæden ved det fag-lige, det er den, der gør, at man også hænger ved, og måske også i for lang tid, i princip-pet [...]" (Kvinde, naturvidenskabelig, 40'erne, aktuelt løst ansat)

Denne deltagers havde således en ret stærk oplevelse af, at hendes forestillinger om fag-lighed havde fastholdt hende i en uholdbar situation på længere sigt. Omvendt gav hun også udtryk for en enorm tilfredshed med arbejdets akademiske indhold, og hendes

oplevelse var således måske det mest akutte eksempel på ambivalens i det prekære arbejde blandt de 10 deltagere.

Men for andre deltagere, der har en bredere forståelse af deres faglighed indhold, i form af 'generalistkompetencer', er det lettere at springe mellem relativt forskellige typer af arbejde, men samtidigt at kunne identificere sig med arbejdet. F.eks. herunder en deltager, der fremhæver ligheden mellem så relativt forskellige typer arbejde som administration og undervisning:

"[...] jeg tænker, det er en faglighed på en anden måde måske, for som underviser, der skal du også kunne vurdere og udvælge nogle ting, som er gavnlige for dine elever, samtidigt med at du skal kunne se det i et større perspektiv, at det giver mening for resten af det, de nu en gang... Det er ikke det samme, men det er alligevel ikke helt anderledes"

(Kvinde, humanist, 30'erne, aktuelt fastansat, tidligere prekært ansat)

Denne deltager har haft en relativt omskiftelig karriere, med mange og meget forskellige ansættelser. Hendes brede forståelse af egen faglighed har gjort det muligt at forfølge meget forskellige muligheder, og hun har over en lang periode kun haft relativt korte perioder med arbejdsløshed.

Arbejdets foranderlighed og mening i arbejdet

For det tredje adskiller deltagerne i interviewmaterialet sig efter, om deres opfattelse af arbejdets foranderlighed refererer til enten en kontinuitetsorienteret forståelse af arbejdets foranderlighed, eller til en udviklingsorienteret forståelse. Igen har disse referencerammer betydning for, hvordan deltagerne oplever det prekære arbejde som en mulighed eller en begrænsning i forhold til at skabe og opleve mening i arbejdet. Igen kan de optræde alene eller kompensato-

risk og afstedkomme forskellige oplevelser af ambivalens. Nogle deltagere ser således de permanente omstillinger som en udfordring af den faglige identitet og de sociale relationer til kollegerne. En af deltagerne beskriver for eksempel, hvordan hendes eget skifte fra et fagområde til et andet har været et svært forløb, hvor prestige og identitet er på spil:

"Det var tydeligt, at der var nogen, der var chokeret over, man kunne gøre det... [...] ...og så var der en anden gruppe, der faktisk var endnu større: 'Hold kæft, hvor er det modigt, hvordan tør du?' Ja, men jeg turde jo ikke andet, jeg følte mig presset til det... [...]...og det, som folk så, når vi var på tomandshånd, sad og snakkede, det var simpelthen: 'Mister du ikke en masse prestige på det her?' [og i forlængelser heraf] Jeg skal gerne indrømme, jeg havde også den der prestige"

(Kvinde, Humanist, i 50'erne, aktuelt arbejdsløs).

For denne deltager er der tilsyneladende stærke negative følelser forbundet med et karriereskift, der indbefatter en genforhandling af hendes egen selvforståelse, og altså implicerer en konflikt mellem hendes forestillinger om faglighed og det arbejde, hun kan få.

En anden deltager med en kontinuitetsorienteret forståelse ser dog omvendt prekært arbejde som en mulighed for at opnå permanent tilknytning til sin egen faglighed som underviser på universitetet, gennem en løs ansættelse som underviser i kombination med supplerende ufaglært arbejde igennem mange år:

"[Og så var det] ...lidt svært, uden ph.d., at komme til fadet... [...]Jeg har så været heldig ved at få det her undervisningsjob, og det har jeg så faktisk siden [mange år]...[...] Men det har hele tiden været på deltid med [uklart]"

kontrakter, der blev forlænget igen og igen... [...] Så man har ikke fat i den lange ende. Men det er en god niche for mig, fordi det er noget, jeg godt kan lide..." (Mand, naturvidenskabelig, 40'erne, aktuelt løst ansat i kombination med ufaglært deltidsarbejde)

For denne deltager bliver prekært arbejde en mulighed for gennem mange år at fastholde en kontakt til sin faglighed, som ellers ikke ville have været mulig.

Der er også en deltager, der ser den indholdsmæssige foranderlighed som en af fordelene ved prekært arbejde, da det kan være en måde at undgå ensformigt arbejde. Hun har således haft relativt mange ansættelser og har forladt stillinger, fordi hun ikke var tilfreds med indholdet:

"[...] i dag er jeg ikke bange for at sige op... [...] Hvis jeg mangler ligesom en lyst i mit arbejde, så gør jeg ikke arbejdet ordentligt... Så skal der ske noget andet" (Kvinde, humanist, 30'erne, aktuelt fastansat)

Hun har samtidig en forståelse af, at arbejdet skal udvikle sig, og at hun selv ønsker at udvikle sig gennem sine forskellige ansættelser:

"[...] nogle gange kan man forsøge at skabe muligheder i det job, man har, for at det måske bliver det rigtige. Man kan godt... Nu ved jeg ikke, om jeg kan sige, jeg har det rigtige job... [...] Men jeg synes heller ikke, det er forkert. Jeg føler bare, jeg er på en vej... [...] Men der er også sure ting i alting. Men [uklart] at fokusere på det, der er godt, og det, man kan lære noget af, det er det vigtigste." (Kvinde, humanist, 30'erne, aktuelt fastansat)

I materialet er der altså forskel på, hvordan deltagerne med henholdsvis en udviklings-

orienteret eller en kontinuitetsorienteret referenceramme i forståelsen af arbejdets forandring oplever prekarisering som henholdsvis mulighed og begrænsning i forhold til at skabe og opleve mening i arbejdet.

Endelig er det værd at bemærke, hvor lidt forholdet til kolleger som en kilde til mening fylder i materialet. Relationer til kolleger fungerer som nævnt ovenfor for nogle af deltagerne kompensatorisk i arbejdssituationer, hvor de ikke oplever mening i arbejdet selv ('meaning at work' som compensation for manglende 'meaning in work'). Men de kollegiale relationer bliver faktisk langt fra altid udnyttet til at kompensere for manglende mening i arbejdet, endda heller ikke hos deltagere, der aktuelt er i normal fastansættelse. Til gengæld kan relationen til kolleger ligefrem være en kilde til frustrationer over, at arbejdet ikke tilbyder noget indholdsmæssigt fællesskab. Og i forbindelse med midlertidige ansættelser opleves midlertidigheden, og i et tilfælde den manglende konkrete tilknytning (manglende kontor), som forventeligt som en barriere.

Afslutning og diskussion

Overordnet tegner der sig en tendens i deltagernes placering i de tre dimensioner og deres oplevelse af mulighederne for at skabe mening i arbejdet. En værktøjsorienteret forståelse af arbejdets formål giver således alt andet lige mere fleksibilitet i forhold til at skabe og opleve mening i arbejdet, end en forståelse af arbejdets formål der er rettet mod personlig udfoldelse. På samme måde giver en bred forståelse af faglighedens indhold også flere muligheder for skabe og opleve mening i omskiftelige prekære ansættelsesmuligheder end en specifik, ligesom en udviklingsorienteret forståelse af arbejdets forandring gør i forhold til en

kontinuitetsorienteret. De klartest 'frivillige' prekære ('grinners') blandt deltagerne trak da hovedsagligt også på disse tre referencerammer. For disse deltagere udgør prekært arbejde en mulighed for at fastholde deres faglighed på måder, der ellers ikke var mulige, hvad man kunne betegne succesfulde vidensarbejdere (Drucker 1993). I den anden ende af spektret er der til gengæld deltagere, der helt har opgivet mening 'in work', hvorfor de i stedet forsøger at indfri dem (med en omskrivning) 'outside work', i forskellige grader. Det største antal deltagere befinder sig et sted i midten i en permanent afvejning og forhandling af deres egen selvforståelse, grænserne for deres egen faglighed og mening i arbejdet. Denne midtergruppe er henvist til en grundlæggende ambivalens mellem identificering og instrumentel orientering mod arbejdet. For visse af deltagerne fremstår denne permanente tilstand af tilbagevendende afvejn timer af arbejdsforhold og selvforståelse nedslidende som en 'tæring' af identiteten og som et produkt af fleksibilisering, manglende kontinuitet og personalisering af risiko, som Richard Sennett beskriver det (Sennett 1998). Undersøgelsens formål er imidlertid ikke systematisk at sammenligne prekære akademikere med ikke-prekære, og udvalget af deltagere giver heller ikke mulighed for dette. Spørgsmålet der besvares er derfor ikke, hvorvidt prekært arbejde er ambivalent, eller mere ambivalent end arbejde på normale vilkår, men i stedet hvilke særlige former for ambivalente erfaringer akademikere oplever i relation til arbejdets prekære karakter, og hvilken rolle forskellige forestillinger om faglighed spiller i den sammenhæng. Analysen ovenfor viser, at sammenhængen mellem referenceramme og oplevelsen af mulighed for at skabe mening i arbejdet er relativt kompleks, og at prekære akademikere subjektivt oplever deres arbejdsforhold meget forskelligt. Den viser

imidlertid også, at forskellige forestillinger om faglighed spiller en væsentlig rolle for, hvilke former for ambivalens de oplever i relation til arbejdet og for, hvordan prekært arbejde opleves som henholdsvis en mulighed eller en barriere i forhold til at skabe og opleve mening i arbejdet. Således viser analysen en hel række måder, hvorpå forskellige forestillinger om faglighed kan danne grundlag for oplevelser, der rækker fra prekært arbejde som værende foreneligt med, eller endda en forudsætning for, et fagligt meningsfuldt arbejdsliv, til en oplevelse af prekært arbejde som en kilde til fremmedgørelse og modsætninger i form af penible, fortløbende afvejn timer mellem hensyn til på den ene side deres forestillinger om faglighed, og på den anden side hensynet til, hvor meget 'brasilianisering' af arbejdsforholdene, i forhold til løn, betingelser, sikkerhed i ansættelse og indkomst, den enkelte vil acceptere (Beck 2002). På den måde illustrerer artiklen, at det er svært at slutte fra arbejdets ydre betingelser og organisering til de subjektive konsekvenser (hvilket Becker-Schmidt netop påpeger), og at det er nødvendigt at tage højde for et komplekst samspil mellem prekarisering og forskellige forestillinger om faglighed for at opnå en nuanceret forståelse af det prekære arbejdes subjektive konsekvenser. Artiklen bidrager således for det første til en forståelse af den komplekse måde, prekære arbejdsforhold kan få meget forskellige subjektive konsekvenser, i dette tilfælde konkret betydningen af forestillinger om faglighed. For det andet bidrager den med en konkret forståelse af variationen i de forskellige forståelser af faglighed hos prekære akademikere (de tre dimensioner, præsenteret i analysen). Dertil fremhæver Becker-Schmidt, hvordan ambivalente oplevelser kan forstås som mulige kritiske afsæt, da der netop immanent i den ambivalente erfaring ligger et håb om et andet arbejde. Blandt de deltagende

akademikere er der nogen forskel, men deltagerne i den store mellemgruppe gør sig mange kritiske refleksioner omkring det prekære arbejdes urimeligheder. Men disse er relativt forskellige og bærer således både præg af en fælles erfaring af prekarisering som ydre vilkår, men samtidigt fremstår de i høj grad specifikke for de særlige, kritiske vinkler, der knytter sig til deres forskellige opfattelser af faglighed. På den måde

fremstår en yderligere udforskning af disse individuelt forskellige oplevelser og forestillinger om faglighed og mening i arbejdet relevant som en udforskning ikke blot af desubjektive konsekvenser af prekarisering, men også som en relevant udforskning af forskellige specifikke ansatser til udviklingen af prekært akademisk arbejde til et andet og bedre arbejde.

REFERENCER

- Andersen, P. T., T. P. Larsen & S. Rasmussen (2017): Det prekære arbejdsliv - en indledning, i *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 19, 1, 5-9.
- Angella, M. (2016): Work, recognition and subjectivity: Relocating the connection between work and social pathologies, i *European Journal of Social Theory*, 19, 3, 340-354.
- Antonio, R. J. (1981): Immanent critique as the core of critical theory: It's origins and developments in Hegel, Marx and contemporary thought, i *British journal of sociology*, 32, 3, 330-345.
- Andersen, P. T., T. P. Larsen og S. Rasmussen (2017): Det prekære arbejdsliv - en indledning, i *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 19, 1, 5-9.
- Beck, U. (2002): *Fagre nye Arbejdsverden*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Becker-Schmidt, R. (1982): Modsætningsfyldt realitet og ambivalens: kvinders arbejds erfaringer i fabrik og familie, i *Udkast*, 2, 164-198.
- Castel, R. (2009): "Die Wiederkehr der sozialen Unsicherheit", i R. Castel og K. Dörre (red.): *Prekarität, Abstieg, Ausgrenzung*, Frankfurt/New York, Campus Verlag, 21-34.
- Drucker, P. F. (1993): *Post-Capitalist Society*, Oxford, Butterworth-Heinemann.
- Dörre, K., K. Kraemer & F. Speidel (2004): "Prekäre Arbeit. Ursachen, soziale Auswirkungen und subjektive Verarbeitungsformen unsicherer Beschäftigung", i *Das Argument*, 46, 256, 378-397.
- Ejlertsen, M. (2016): Mange unge akademikere får usikre job, i *Magisterbladet*, 10.
- Ejrnæs, M. & M. Monrad (2012): "Konstruktion af vignetter", i Ejrnæs, M. og M. Monrad: *Vignetmetoden*, København, Akademisk forlag, 39-66.
- Eriksen, E. O. & J. Weigaard (2003): *Kommunikativt demokrati - Jürgen Habermas' teori om politik og samfund*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Fersch, B. (2014): Det truede arbejdsliv - hvad er prekært arbejde?, i *Kritisk Debat*, publiceret 15.4.2014, http://www.kritiskdebat.dk/articles.php?article_id=1383.
- Garz, D. (2000): "Kritik, Hermeneutik, Rekonstruktion: Über den Stellenwert der Methode bei Jürgen Habermas", i S. Müller-Doohm (red.): *Das Interesse der Vernunft*, Frankfurt/M., Suhrkamp, 201-217.
- Garz, D. (2009): *Lawrence Kohlberg - An Introduction*, Leverkusen Opladen and Farmington Hills, MI.
- Habermas, J. (1976): "Was heisst Universalpragmatik", i K.-O. Apel (red.): *Sprachpragmatik und Philosophie*, Frankfurt/M., Suhrkamp, 174-272.
- Hvid, H. (2006): *Arbejde og bæredygtighed*, København, Frydenlund.
- Hvid, H. & N. Møller (1992): *Det udviklende arbejde*, København, Fremad.
- Jacobsen, M. H. & A. Petersen (2017): "Fagre nye arbejdsliv?", i *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 19, 1, 10-28.
- Kalleberg, A. L. (2009): "Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition", i *American Sociological review*, 74, 1, 1-22.
- Kamp, A. (2011): "Mening i arbejdet - for lidt,

- for meget, til forhandling?", i *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 13, 2, 8-27.
- Kohlberg, L. (1994): "The development of moral thinking and choice in the years 10 to 16", i Bill Puka (red.): *Kohlbergs original study of moral development*, New York and London, Garland Publishing, 1-500.
- Larsen, T. (2011): *Insidere og outsider – den danske models rækkevidde*, København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Lauersen, P. F. (2004): "Hvad er egentlig pointen ved professioner – om professionernes samfundsmæssige betydning", i K. Hjort (red.): *De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser*, Roskilde, Roskilde Universitets Forlag, 21-32.
- Lund, H. (2007): "Grænseløse arbejdsvilkår", i *Social Kritik*, 19, 112, 33-43.
- Merton, R. K. (1957): "Science and democratic social structure", i R. K. Merton: *Social theory and social structure*, Glencoe, Ill., The Free Press, 550-561.
- Monrad, M. & M. Ejrnæs 2012a: "Introduktion til vignetmetoden" i Ejrnæs, M. og M. Monrad: *Vignetmetoden*, København: Akademisk Forlag: 13-38.
- Monrad, M. & M. Ejrnæs 2012b: "Undersøgelsesresultaternes troværdighed" i Ejrnæs, M. og M. Monrad: *Vignetmetoden*, København, Akademisk Forlag, 141-162.
- Negt, O. (1985): *Det levende arbejde - den stjalne tid*, København, Johannes F. Sohlman Forlag.
- Nielsen, B. S. (2007): "At lave noget for dets egen skyld", *Social Kritik*, 19, 112, 44-56.
- Nielsen, H. K. (2015): "Kritisk teori", i S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.): *Kvalitative metoder*, København, Hans Reitzels Forlag, 373-388.
- Nielsen, K. Aa. (1996): *Arbejdets sociale orientering: en industrisociologisk undersøgelse af forholdet imellem arbejdslivsdemokrati og mulighederne for bæredygtighed i industrielle moderniseringsprocesser*, København, Forlaget Sociologi.
- Olsén, P. (2008): "Hvis vi bare ku' få fred til at passe vores arbejde...", i *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 10, 4, 43-58.
- Pedersen, J. (2007): "Habermas og statsvitenskapen: rasjonel rekonstruktion som metode", i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 48, 4, 469-500.
- Pedersen, M. S. & M. Ø. Ribe (2013): *Akademikerprekariatet. Rapport om akademikernes arbejdsmarked*, Analysebureauet Ogtal.
- Rasmussen, P. (2004): "Professionsprojekt og vidensudvikling – om forskelle i professionsforståelser og professionsstrategier", i K. Hjort (red.): *De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser*, Roskilde, Roskilde Universitets Forlag, 57-72.
- Rasmussen S. m.fl. (2016): *Reducing precarious work in Denmark through social dialogue. The case of Denmark*, Aalborg og København, Aalborg Universitet.
- Ravn, I. (2008): "Mening i arbejdslivet – definition og konceptualisering", i *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 10, 4, 59-75.
- Sander, N. (2012): *Das akademische Prekariat. Leben zwischen Frist und Plan*, Konstanz, UVK-Verlag.
- Scheuer, S. (2011): *Arbejde på risikovilkår – fleksibilitet og manglende trykthed*, i *LO-dokumentation*, 1, LO.
- Sennett, R. (1998): *The Corrosion of Character*, New York / London, W. W. Allen & co.
- Sennett, R. (2008): *The craftsman*, London, Allen Lane / Penguin Books.
- Standing, G. (2011): *The Precariat*, London, Bloomsbury Academic.
- Umrath, B. (2010): "Feminist Critical Theory in the Tradition of the Early Frankfurt School: The Significance of Regina Becker-Schmidt", i *Cannon Magazine - The Interdisciplinary Journal of The New School for Social Research*, publiceret 10. dec. 2010, <http://canononline.org/archives/spring-2010/feminist-critical-theory/>

Anders Jakobsen, Cand.scient.soc. Ph.d.-stud. Arbejdslivsstudier, Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet
email: anderssj@ruc.dk